

ŠE EN PUSTNI LIK: ŠEMBER — SCHEMBART

Lovrenc Sušnik

K raznim pustnim likom, ki so znani pri nas, lahko prištejemo še enega, čigar ime se je ohranilo — kar je posebno zanimivo — v vodnem imenu v zminškem okolišu.

Ob študiju ondotnih krajepisnih imen je pritegnil mojo pozornost posebno potok Šembárk uca v Breznici pod Lubnikom (med *Pepevníkom* in *Vovšami*; izliva se pri Rohotnikovi žagi v Sopotniško grapo). Je to kratek, a izredno grd, skalovit in komaj dostopen graben, ki vzbuja gledalcu s strmih bregov občutek grozljive tesnobe.

Razen navedene oblike imena, ki je v rabi na kraju samem, imamo še dve drugačni obliki. P. Blaznik¹ omenja med nemškimi ledinskimi imeni na levi strani Sore vodo *šenpajkelc* (verjetno iz Sopotnice, kjer sem tudi sam slišal to obliko). Fr. Planina² pa jo navaja po podatku iz Brodov ali Gabrka kot *Šembajkovec* (izg. *šembajkuc*).

Poskusimo pojasniti, kaj se skriva za tem imenom. Da je tujega izvira, je očitno na prvi pogled; zato je v drugih krajih kot ne več razumljeno doživelo razne spremembe.

Po mojem tiči v njem nemški pustni lik *Schembart*.

Kot znano, se v naših narečjih *-t-* zlasti pred *-l-* rad nadomešča s *-k-*: *Bart(ēl) > parkelj*, *Beutel > pajkelj*, *zärteln > crklāt*, *Kittel > kikla*, *Viertel > firkelj(c)*, *potel > poklam* (po Gorenjskem), *siten > síkn*, *tje > kē*, *tretji > ta tréik* (od tega *tréikuc* v čebelarstvu), *Tmin* (Tolmin) *> Kmin* idr.³ Tako je nastala *Šembark-al-ca* oz. *Šembarkuca*. Obliki na *-c* sta privzeli moški spol ali pa sta izšli iz vokala, kar je v toponomastiki pogost pojav. Glede *-j-* namesto *-r-* lahko primerjamo bavarsko *Schufbaitel* (*Schufbartel*)⁴ ali pa *fajmošter > Pfarrmeister* (po disimilaciji), mogoča je pa zraven ljudska naslonitev na *pajkelj*. Glede *-n-* namesto *-m-* lahko najdemo tudi v nemških virih obliko po ljudski etimologiji *Schönbart* (zraven več drugih variant). In da nastopa *-p-* namesto *-b-*, je

¹ P. Blaznik, Kolonizacija Poljanske doline — Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo XIX (1938), 26.

² Fr. Planina, Reka Sora, njeno porečje in njen režim — Loški razgledi VIII (1961), 64.

³ Prim. K. Štrekelj v Ljubljanskem Zvonu 1889, 98 in v LWKunde (= Zur slavischen Lehnwörterkunde) — Denkschriften der Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Kl., Wien, Bd. L (1904), 62 pa Fr. Ramovš, Historična gramatika slovenskega jezika II. Konsonantizem. V Lj. 1924, 207 ssl.

⁴ Gl. K. Štrekelj, LWKunde, l. c., 62, 64.

v bavarsko-avstrijskih narečjih splošno znana stvar, kakor to lahko vidimo tudi pri številnih izposojenkah iz njih. Tudi v nemških tekstih nahajamo obliko s *-p-*: *schemper*.⁵

Kaj je bil ta Schembart? Beseda izhaja iz srvnem. *schemebart*, *schembart* — bradata maska, prvotno maska z brado, in je sestavljena iz *scheme*, *schem* (stvnem. *scēmā scēma* — senčna slika, krinka, naličnica) ter *der Bart* — brada.⁶ Prim. našo pustno šemo.

Prvič je omenil to besedo Hugo von Trimberg, šolnik v Bambergu, v svojem »Der Renner« (1300) v pomenu grde, spakaste krinke (*schempart*). Skoraj istočasno se navaja za frankovsko-turinško sosednje ozemlje (v Saalfeldu): »mit den schembarten«. Leta 1482 se razlaga v Nürnbergu: *lamorfa larva* »Schiempart anthun als do sich einer verkehrt oder verstelllet als der teufel«. ⁷ Bila pa je razširjena prej še čez meje Bavarske in Tirolske.⁸ Posebej se je pozneje uveljavila pri pustnih obhodih v Nürnbergu (*Schembartlaufen*), ki so jih (od 1449—1539) vsako leto prirejali mesarji in nožarji, kot so bili v 15. in prvi polovici 16. stoletja tudi v drugih mestih v Nemčiji predpustni obhodi v režiji raznih korporacij (cehov). V Nürnbergu so zbujali ti obhodi (kasneje ob sodelovanju patricijev) z vsakokrat novo izvirno opremo tolikšno zanimanje, da jih je (tiste iz leta 1539) opisal tudi Hans Sachs in so vodili o tem v posebnih knjigah nekake kronike, v katerih so bili kostumi (oprave) vsakega leta skrbno opisani in upodobljeni.⁹

Glavna privlačnost pri teh prireditvah je bil po letu 1475 »Pekel« (die Hölle) na saneh, ki je dobival razne osnovne oblike: grad, hiša, ladja, mlin na veter, stolp, krokodil, hudič ali velikan, zmaj ali slon idr.; ves ta aparat so po obhodu pred mestno hišo sežgali.¹⁰

Med mnogimi maskami so nastopali tudi hudiči, divji možje¹¹ itd. Na barvasti sliki pri Vogt-Kochu na n. m. pred str. 259 je npr. upodobljen tak divji mož: je bradat in ves kosmat, pokrit le z mahom in listnatim pasom nad bedri; na glavi ima venec iz listja. Na desni rami nosi drevo s tremi koreninami in z vrhom iz dveh listnatih odrastkov; blizu

⁵ Gl. M. Lexer, *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch* II, Leipzig 1876, 698 (s. *schēme*-).

⁶ Gl. F. L. K. Weigand, *Deutsches Wörterbuch*², Gießen II (1876), 630, 563 sl.; J. u. W. Grimm, *DWb* (= *Deutsches Wörterbuch*, Leipzig 1854 ssl.) IX, 1486—8 idr.

⁷ Gl. Hans Moser, *Zur Geschichte der Maske in Bayern*, v »Masken in Mitteleuropa«, hgg. v. L. Schmidt, Wien 1955, 100 in 103.

⁸ Prim. HDA (= *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*. Hgg. ... von Hanns Bächtold-Stäubli, Berlin), Bd. V, 1766.

⁹ Prim. Dr. Friedrich Vogt-Dr. Max Koch, *Geschichte der deutschen Literatur von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart*³, I. Bd., Leipzig u. Berlin 1910, 259 sl.

¹⁰ Gl. Adolf Spamer, *Deutsche Fastnachtsbräuche*. Jena 1936, 10; Hans Moser, *Zum Nürnberger Schembartlaufen* v »Masken in Mitteleuropa«, l. c., 127; Karl Anton Nowotny, *Das Nürnberger Schembartlaufen*, v »Masken in Mitteleuropa«, l. c., 142—190.

¹¹ Gl. A. Spamer, l. c., 28—32.

vrha se oprijemlje debla možek, ki ga je divji mož očitno nekje ugrabil. To je že star lik iz pomladanskih običajev, ki v boju s pomladjo predstavlja zimskega demona kot podobo neukročenih, divjih naravnih sil.¹²

Laofarji (tekalci)¹³ so bili prvotno v južnonemških in avstrijskih malih mestih urejene skupine mask (z rilci, biči, poslikanimi ali cunjastimi oblačili idr.), ki so spremljale spreved s tekanjem, poskakovanjem, plesanjem, topotanjem in drugačnim divjanjem; besedo so torej uporabljali v širšem pomenu vsakovrstnega gibanja.¹⁴ Še drugače so bili opremljeni v bavarskem pogorju (z lesenimi maskami, zvonci, smrekovimi vejami ali volovskimi repi)¹⁵ itd.

Kasneje, ko so se udeleževali sprevedov tudi pripadniki višjih stanov — mladi patriciji, pa srečujemo npr. v Nürnbergu tekalce po novi modi (zgodnje renesance), ki nastopajo brez mask. Oblečeni so bili v belo, okrašeni s pisanimi trakovi, s čopi zelenja (zelenike) na glavi ali v roki. Od nekdanjih demone odganjajočih pridevkov je tem imenitnim tipom maškar razen zelenja ostal samo bič ali sulica ipd. Zato jih pogosto vidimo, kako nastopajo kot reditelji in svarilci pred sprevedom.¹⁶ Dva taka tekalca sta upodobljena tudi na prej omenjeni sliki pri Vogt-Kochu. Starinske strahotne, grde figure (divji mož, hudič idr.) so imele zdaj (po letu 1521) le drugotno vlogo kot dodatek h kostumiranemu sprevedu.¹⁷

Kot drugod pri takih priložnostih tudi tu ob norčijah ni šlo brez satir in smešenja raznih ustanov ali oseb; pri tem so prispevali svoj del seveda tudi divji možje, vragi idr.; hudiči so prišli iz srednjeveških misterijev kot zelo pripravniki liki za kaj takega tudi v pustne običaje. — Ta stran prireditev je postala usodna tudi za tiste v Nürnbergu (konec sprevedov leta 1539).

Kaj je tedaj jedro predstave, ki je dala povod za poimenovanje potoka pri nas? Iz navedenega izhodišče ni tako lahko razvidno, kot je npr. pri podobnem liku *parkeljna* ob miklavževanju, ki ima — mimogrede povedano — podoben izvir: izhaja namreč iz kor.-štaj. *Part'l* ali *Spitzpart'l* (pač po veliki kozji bradi), nastopa v podobi vraga za strah otrokom s primerno masko in opremo (koš, šiba, veriga ali burkle ipd.), ter je najbrž tudi prevzet iz pustnih demonskih likov.¹⁸

¹² Gl. A. Spamer, l.c., 30.

¹³ Že M. Pohlin, Tu malu besedishe treh jesikov, Lj. 1781, ima to besedo s. v. *Tekepc*, s. m. Der Laufer, Curior.

¹⁴ Gl. A. Spamer, l.c., 47.

¹⁵ Gl. A. Spamer, l.c., 16.

¹⁶ Gl. A. Spamer, l.c., 26.

¹⁷ Prim. H. Moser, l.c., 124 — 6; K. A. Nowotny, l.c., 145 (po njem je rokopisov z barvastimi slikami kostumov nad 50).

¹⁸ Prim. M. Lexer, Kärntisches Wörterbuch, Leipzig 1862, 17; Unger-Khull, Steirischer Wortschatz..., Graz 1913, 478, 525; K. Strekelj — Archiv für slavische Philologie XIV (1892), 334 in v Letopisu Matice slovenske 1892, 145 op. 1; B. Orel — NS (= Narodopisje Slovencev) I, Lj. 1944, 346 sl.

Glavno je bil pač lik našemljen tako, da je zbujal pri gledalcih strah in grozo, naj je bil ta možak-zli demon že maskiran v podobi vruga, divjega moža ali pusta. Če je npr. divji mož namazan še s sajami, ga imajo navzoči lahko za hudiča in ga tudi tako imenujejo.¹⁹ Prav tako ga je Cerkev imela za utelešenje razdirajočega, surovega poganstva, za hudobnega duha in hudičevega hlapca.²⁰ Sploh se prepletajo v vrugu še različne bajeslovne postavbe starih božanstev in demonov.²¹

V spomину na predstavo takih likov je nastalo tudi ime Šembar-kuca, ker je tudi njen graben zbujal strah in grozo, trepet pred neznanimi silami v njem. Podobnih primerov, ki jim je botrovala ista misel ali podobno čustvo, imamo več tudi drugod: *Hudičev* pa *Zlodjev potok* ali *graben*,²² *Vražji graben*,²³ *Vragovec* (*Vraguc*) v zminškem okolišu, vodna jama *Škratovka* pri Planini,²⁴ *Škratova dolina* blizu Zidanega mostu,²⁵ številni *Pekli* (strmi prepadi) ipd.

Težko je vprašanje, od kod je moglo priti to ime v Breznico. — Najbližja bi bila misel na pasijonske igre (ali sprevode), ki so jih prirejali po letu 1721 kapucini v Škofji Loki. In res nastopa že v I. podobi poleg angela z mečem tudi hudič. Po letu 1734 so vrinili za prvo podobo (Smrt) še podobo: Pekel. Tu se vrsté: Lucifer s hudičevo kónjico; hudič-krilati lev; hudič z zastavo; hudič z drevesom; štirje hudiči vlečejo pogubljeno dušo na verigi. Lucifer (z dvema hudičema) opisuje pri tem svoj padec in sedanjo vlogo, hudiči pa recitirajo o mukah duše v peklu, ki zdaj prepozno in zastonj toži.²⁶ Pozornost nam zbujajo le hudič z drevesom, a imena Šembar ni najti. — Tudi v podobnih sprevodih v Ljubljani (leta 1617), v Kranju (leta 1730), Novem mestu, Trziču idr. so nastopali razen dobrih tudi hudobni duhovi,²⁷ a zase ne zvemo nič določnega. Le iz okolnosti, da so bili ljudje naprošeni, vesti se pobožno in ne kakor pustne šeme, je razvidno, da so se hudiči kot pretežno komične

¹⁹ Prim. HDA, Bd. IX (1938/41), 978 sl.

²⁰ Gl. A. Spamer, l.c., 31.

²¹ Gl. N. Kuret v »Obisku«, Lj. 1942, 162 sl., 165.

²² Gl. Fr. Bezljaj, Slovenska vodna imena I, Lj. 1956, 219; II, Lj. 1961, 341.

²³ Gl. N. Kuret — Obisk, Lj. 1942, 165.

²⁴ Gl. Fr. Bezljaj, Slovenska vodna imena II, Lj. 1961, 244 sl.

²⁵ Gl. R. Badjura, Zasavje, Lj. 1928, 53 sl.

²⁶ Prim. A. Koblar, Pasijonske igre na Kranjskem — Izvestja muzejskega društva za Kranjsko II (1892), 117; J. Mantuani, Pasijonska procesija v Loki — Carniola n.v. VII (1916), 222—232, in VIII (1917), 15—44: objava besedila rokopisa s študijo o zgodovinskem razvoju takih procesij idr. Prim. posebej str. 22—24; tu stoji v tekstu (VIII, 22: *Der Teyfel greiff* (kakor prav tam Bischoff, Graff), torej ne: hudič starček, kot ima Koblar; A. Trstenjak, Slovensko gledališče. Zgodovina gledaliških predstav in dramatične književnosti slovenske. Lj. 1892, 14; N. Kuret, Ljudsko gledališče pri Slovencih — SE (= Slovenski etnograf) XI (1958), 11—48.

²⁷ Prim. A. Koblar, l.c., 114; H. Costa, Ein Passions-Schauspiel in Krain — Mittheilungen des historischen Vereines für Krain, Laibach, XII (1857), 69 sl.; Isti, Die ehemalige Charfreitags-Prozession in Laibach, prav tam, 100 sl.

figure težko vzdrževali raznih burk in izgrediv.²⁸ In leta 1674 je grajal škof Rabatta ob vizitaciji v Kranju, »da letajo na veliki petek hudiči kakor pustne šeme po mestu«.²⁹ Ker prejšnje prepovedi niso dosti izdale, je cesar Jožef II. zaradi pomanjkanja resnobe in spodobnosti leta 1782 vse take sprevede dokončno odpravil.

Tudi sicer so vrage večkrat nastopali, npr. pri jezuitski telovski procesiji v Ljubljani leta 1622.³⁰ Tako še v priljubljeni igri o paradižu (Raj), ki so jo v 17. stoletju igrali dijaki pri jezuitih, leta 1670 celo v slovenskem jeziku zunaj obzidja Ljubljane: tu sta dva predstavljala vraga in so verjetno prav ti prizori rodili razne samovoljne nespodobnosti.³¹

Prav tako iz Fr. Kotnikovega prikaza »Verske ljudske igre«³² ni razbrati nič konkretnega, kar bi nam pomagalo rešiti to vprašanje.

Poglejmo zdaj še pustne običaje. Tu se koj spomnimo *lavfarjev o Cerknem*, ki nam jih je v več razpravah predstavil N. Kuret.³³

Glavna oseba poleg drugih našemljencev je tu pust, ki je ves pokrit z mahom, tudi po pokrivalu in rogovih, ima krinko s čekani, v roki nosi svežo jelko, ki pa nima več korenin. Po vsem tem je to pravzaprav divji mož, zimski demon, ki ga mora doleteti smrt, da nastopi pomlad. Drugi spremenljivi ljudski tipi so razen starca-sodnika le za nekake statiste in tako postranskega pomena. Ves nastop pusta in njegova obdoba sta podobna onim v Švici in na Tirolskem.³⁴ Ali tudi tu ni omenjeno ime Schembart; le jelka spominja na divjega moža v nürnberških obhodih.

Če pogledamo pustne šege drugod,³⁵ našega imena prav tako ne najdemo pri raznih maskiranih likih, kakor tudi Valvasor Schembarta ne omenja. Vsakovrstni »grdini« in drugi kožuarski liki, pa »tajfl« kot spremljevalec Korantov na Ptujskem polju nam ne pomagajo rešiti našega vprašanja.³⁶

²⁸ Gl. A. Koblar, l. c., 119; N. Kuret, Ljudsko gledališče pri Slovencih — SE XI (1958), 30 sl.

²⁹ Gl. Fr. Kotnik, Pasijonske procesije — NS II, Lj. 1952, 109.

³⁰ Prim. N. Kuret — Obisk 1942, 106: »Pri 7. odru je hudič gonil meh 4 kovačem, ki so kovali kopja za preganjanje porajajoče se Jezusove družbe.«

³¹ Gl. J. Mal, Stara Ljubljana in njeni ljudje. Kulturno-zgodovinski oris, Lj. 1957, 120; Fr. Kotnik, l. c., 111; Dušan Ludvik, SE VIII (1955), 261 sl.

³² V NS II, l. c., 103—121.

³³ Pustne šeme na Cerkljanskem — Et (= Etnolog), XVII (1944), 101; Aus der Maskenwelt der Slowenen — Masken in Mitteleuropa, l. c., 201—220; Ein Wildemann-Spiel in Slowenien — Alpes Orientales, Lj. 1959, 127—131 (SAZU, razred za filol. in lit. vede (II), Dela 12/3).

³⁴ Gl. N. Kuret, Ein Wildemann-Spiel in Slowenien, l. c., 127 ssl.; A. Spamer, l. c., 28 ssl.

³⁵ Prim. B. Orel — NS I, 315 ssl.; V. Möderndorfer, Verovanja, uvere in običaji Slovencev II, Lj. 1948, 161 ssl.; Dr. P. Metod Turnšek, Pod vernim krovom II, Lj. 1944, 105—114.

³⁶ Gl. N. Kuret, Ljudsko gledališče pri Slovencih — SE XI (1958), 34 sl.; Isti, Skrivnost naših pustnih krink — Obisk 1942, 38 ssl.

Divji mož, kakor nastopa v naših pripovedkah,³⁷ v splošnem ni posebno strašen; večkrat se da dosti lahko ukaniti ali drugače odpraviti. Le oni v št. 151 (Divji mož in lovec) je opisan z vsemi strah zbujujimi pridevki, kot mu gredo. Zanimivo pa je, da je v Ljubljani leta 1731 mesto uredilo poleg rotovža hotel »Pri bidlmonu« (*Zum wilden Mann*), kakor se je imenoval podoben hotel tudi v Gradcu;³⁸ to kaže dosti razširjeno poznanje tega lika.

Po vsem tem nam ostajata za sedaj le dve možnosti: da so zanesli to ime k nam številni tujci med meščani, ki so se priselili k nam iz švicarskih in južnonemških mest in so tudi tu ohranili svoje navade in običaje,³⁹ ali pa so ga prinesli s svojih popotovanj kakš domačini, denimo študentje, trgovci, vozniki, romarji idr., ki so po svojih opravkih neredko obiskovali sosedne nemške dežele in so mogli ondi videti tudi take obhode s Schembartom. —

Končno pa ni nemogoče, da je v zvezi z našo besedo tudi znani šember, -bra, in v istem pomenu šembraj; dalje šembran, -a, -o ali z alternacijo kot pri šent — hent tudi hember, hembraj, hembran. Medmet šember ima po Slovenskem pravopisu 1962, 276, 861 zvezi: *da te ~, ~ te vzemi*, različica *hember* pa izraža rahlo nejevoljo, začudenje. Po M. Pleteršniku⁴⁰ je ta interjekcija neka kletvica, tudi *m.: š. te vzemi* (Jurčič), podobno pri šembraj: *neki šembraj me je prav daleč okoli nosil* (Glas.); šembran mu je »verflixt, vermaledeit« (v kletvicah). J. Glonarju⁴¹ je šembran »pretet« (313: evfemizem za »preklet«). A. Janežič⁴² ima pod šembran »verwünscht, ver-teufet«. Iz tega sledi, da je šember prvotno le milejši izraz za »hudič, vrag« — podobno kakor šent. Po Pleteršniku⁴³ je hembraj = šembraj znan po Gorenjskem in Dolenjskem, za hembran navaja tudi Novice, za šembraj pa Glasnik (slovenski).

Kakor s pomenske strani je mogoča zveza s Schembartom tudi z glasovne: končni -t je lahko odpadel in že v nemških virih dobimo okrajšano obliko *schemper, schönbar*.⁴⁴ Tako se je lahko razvil pri nas šember, -bra kakor čeber, -bra, november, -bra itd. — Sicer je znan iz zahodne Češke neki hudobni demon *Semper*, ki straši v decembrskih nočeh otroke⁴⁵ ali jim celo para trebuhe, in podobno v sosednjem delu Bavarske *Semper* (tudi *Zemper, Zember*) kot »Knecht Ruprecht, Kobold«; po Schmeller-Frommannu mu je morda izvir Schembart

³⁷ Prim. J. Kelemina, Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva, Celje 1930, št. 150—156.

³⁸ Gl. J. Mal, Stara Ljubljana in njeni ljudje, l. c., 153.

³⁹ Prim. J. Mal, l. c., 65 sl.

⁴⁰ M. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar, Lj. 1894/95, II, 623.

⁴¹ J. Glonar, Slovar slovenskega jezika, Lj. 1936, 385.

⁴² A. Janežič, Slovensko-nemški slovar⁴, Celovec 1908, 715.

⁴³ M. Pleteršnik, l. c., I, 265.

⁴⁴ Gl. Grimm, DWb IX, 1486; Schmeller-Frommann, Bayerisches Wörterbuch², München 1872—77, II, 418.

⁴⁵ Gl. HDA, l. c., V. 1766, VIII, 730.

ali pa sv. Simpert (Simpertus, 13. okt.).⁴⁶ Meni je prvo verjetnejše, sicer pa za našo razlago ta demon glede na omejeno ozemlje in večjo oddaljenost pač ne prihaja v poštev.

Za nemški izvir besede govori tudi to, da je ni, kolikor vidim, zunaj Slovenije na jugovzhodu, saj *šemper*,⁴⁷ m., »nadimak čovjeku, koji je dugačak kao kolac«, ne bo spadal sem.

Če je torej naša domneva, da je šember izšel iz Schembarta, pravilna, potem je moral biti ta lik pri nas nekdaš širše znan kakor le v Breznici. Ali je in kje je morda nastopal tudi v naših krajih, pa ostaja še nerešeno vprašanje.

Omembe je vredno nazadnje še temno ime rastline, ki ga prinaša B. Šulek:⁴⁸ *Šemborc, Šembort* (Brek.) *Cytisus nigricans* L. (Bl.), verjetno iz okolice Novega mesta, kjer je Breckerfeld⁴⁹ zapisoval narodno blago. Če je *šembort* prvotna oblika in je *šemborc* ali *šemborec* le prevzel bolj razširjeno pripono *-e/c*, potem je beseda lahko nastala iz Schembarta. Kar zadeva pomen, ni izključena možnost, da se je zaradi nenavadno hitre počrnitve⁵⁰ rastline v ljudeh porodila vraževerna misel na črnega zlodeja... A rastlinska imena imajo med ljudstvom posebno zamotana pota in tako je tudi pri tem potrebna vsa previdnost.

Za zaključek pa navrzimo za dobro voljo še svojevrsten besedni ocvirek! A. Mrkun⁵¹ navaja iz Ponikev na Dolenjskem tole molitev pri zagovarjanju kačjega pika: »Tam stoji ta silna skala (3 ×), tam gori leži sv. Šemberjevs (3 ×), prišla je Mati božja Marija Devica (3 ×), da zemski črv tebi ne more nič škoditi (3 ×)«. *Šemberjevs* stoji namesto *Šempasa* (s. *Bassus*), kot je razvidno iz drugih podobnih zagovorov.⁵² Podobnost z našim imenom bo prejkone zgolj naključna, ker stoji spredaj sv., *Sempa* za *Šent*-, in je *šember* mogoče le sozvenel; oblika pa je prav zanimiv primer, kake čudne spremembe lahko dožive nerazumljene besede v ljudskih ustih. —

Tako upamo, da se nam je posrečilo kolikor toliko razjasniti izvir in postanek enega izmed pustnih likov, čigar redki in zelo zabrisani sledovi so se še ohranili pri nas. Je pa še več takih postav, ki se sporadično omenjajo tu pa tam in ki še čakajo pojasnitve.

⁴⁶ Prim. Schmeller-Frommann, l. c., I, 285, II, 1125.

⁴⁷ Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu. XVII/3 (1961), 531.

⁴⁸ Dr. Bogoslav Šulek, Jugoslavenski imenik bilja, Zagreb 1879, 388.

⁴⁹ Prim. Slovenski bi(j)ografski leksikon, Lj. 1925 ssl., I. zv., 57.

⁵⁰ Kakor mi je prijazno pojasnil botanik dr. M. Wraber, spada ta *šemborec* ali *črnikasta relika* k stročnicam. Stebelce ima redke vejice, 3–4 cm dolgi zreli stroki so črni in ves grmič požet koj počrni. Prim še dr. Angela Piskernik, Ključ za določanje cvetnic in praprotnic², Lj. 1951, 138 sl.

⁵¹ Gl. A. Mrkun — Et X–XI (1937–1939), 5.

⁵² Prim. I. Koštiál — Zeitschrift für österreichische Volkskunde XVII (1911), 172; J. Lokar — Et XV (1942), 96; M. Matičetov — SE III–IV (1951), 335.

Zusammenfassung

NOCH EINE FASTNACHTSFIGUR: ŠEMBER — SCHEMBART

Der Verfasser bespricht in seinem Beitrag den Namen eines Baches in Breznica bei Skofja Loka (Oberkrain): Šembarkuca (auch Senpajkelc und Sembajkuč). Er leitet ihn vom deutschen »Schembart« her, den zuerst Hugo von Trimberg in seinem »Renner« (1500) erwähnt und der besonders durch die Nürnberger Fastnachtsumzüge (Schembartlaufen) weithin bekannt wurde. Das Wort bedeutete ursprünglich »Maske mit Bart« bzw. den Teufel und so konnte der Name zur Bezeichnung dieses wilden, Grauen erregenden Grabens werden, wobei noch die Vorstellung des Wilden Mannes mitgewirkt haben mag.

Schwieriger ist die Frage zu beantworten, woher und auf welchem Wege der Ausdruck in die entlegene Umgebung von Skofja Loka gelangen konnte. Obwohl der Teufel auch hierzulande in verschiedenen Passionsprozessionen, u. ä. eine Rolle spielte und noch jetzt in Fastnachtsbräuchen usw. auftritt, wird er — soweit bekannt — da nirgends als Schembart erwähnt und so kann er entweder durch eingewanderte deutsche Bürger oder durch einheimische Reisende, die vielfach die deutschen Nachbarländer besuchten, hergebracht worden sein.

Auf denselben Namen dürften die Fluchwörter šember, šembraj, šembran u. ä. zurückgehen. Beim merkwürdigen Pflanzennamen šembor(e)c, šembort (*Cytisus nigricans*) ist derselbe Ursprung unter bestimmten Voraussetzungen zwar möglich, aber nicht sicher.